

Mielenterveys- vaikutusten arviointi MIIVA

OPAS
JÄRJESTÖILLE

MIELI Suomen Mielenterveys ry • Mielenterveyden keskusliitto • Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry

1 Mielensterveysvaikutusten ennakoarvioinnin eli MIVAn tarkoitus ja perusteet.....	3
Lait ja strategiat velvoittavat arvioimaan päätösten vaikutuksia.	3
Mielensterveysvaikutusten ennakoarviointi hyödyttää kaikkia	4
2 Järjestöjen monet roolit MIVAssa.....	6
Vaikuttamisen paikkoja ja kanavia.	7
3 MIVA muovautuu päätöksen mukaan	10
Mielensterveyttä suojaavat tekijät MIVAn keskiössä	11
MIVA-prosessin vaiheet.	14
Resursseja Mielensterveysvaikutusten arvioinnin, MIVAn tekemiseen	19

Kirjoittajat:

Taina Laaksoharju (toim.), asiantuntija, MIELI ry

Sarianna Palmroos, erityisasiantuntija, EHYT ry

Janne Jalava, kehitysjohtaja, Mielensterveyden keskusliitto ry

Päivi Rissanen, erityisasiantuntija, Mielensterveyden keskusliitto ry

Julkaisu on osa Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan rahoittamaa ja THL:n johtamaa Mielensterveysvaikutusten ennakoarviointi - MIVA käyttöön -hanketta.

1 Mielensterveysvaikutusten ennakkoarvioinnin eli MIVAn tarkoitus ja perusteet

Kuntien ja alueiden päättäjät ovat avainasemassa päättäessään asukkaiden elämään vaikuttavista asioista. Kaikilla kunnan toimialoilla tehdään päätöksiä, jotka vaikuttavat ihmisten mielensterveyteen.

Tämän oppaan tavoitteena on tarjota järjestöille tietoa mielensterveyden ennakkoarvioinnista ja kannustaa järjestöjä ja aktiivisia kansalaisia pyytämään arviointeja osana päätöksentekoa. Lisäksi tavoitteena on lisätä mielensterveysvaikutusten ennakkoarviointeja eri toimialoilla. Parhaat päätökset syntyvät asukkaiden ja kohderyhmien osallisuuden kautta. Mielensterveystyön parissa toimivat järjestöt ovat oman kohderyhmänsä edunvalvojina, mutta myös asiantuntijoina tärkeä osallinen itse arviointiprosessissa.

Mielensterveysvaikutusten arvioinnissa eli MIVAssa päätösesityksen vaikutuksia arvioidaan ennen päätöksen tekemistä suhteessa mielensterveyttä suojaaviin tekijöihin.

Arviointia varten kerätään yhdessä sidosryhmien kanssa tietoa, jonka pohjalta voidaan antaa suosituksia päätöksentekijöille ja myös ehdottaa mittareita vaikutusten seurantaan. MIVAn tavoitteena on optimoida mielen hyvinvointia ja minimoida haittoja mielensterveydelle.

MIVA on vaiheittain etenevä prosessi, jonka tuloksena on päättäjien työtä helpottava, aineistoperustainen arviointiraportti suosituksineen.

Lait ja strategiat velvoittavat arvioimaan päätösten vaikutuksia

Päätösten mielensterveysvaikutusten ennakkoarviointi voi perustua poliittisiin ohjelmiin ja kunnan omiin ohjeistuksiin, kuten hyvinvointistrategiaan. Kansallisessa mielensterveysstrategiassa linjataan, että mielensterveyden huomioiminen tulisi sisällyttää kaikkeen johtamiseen ja päätöksentekoon.^{III} Toistaiseksi mielensterveysvaikutusten arviointi on kuitenkin ollut Suomessa lähes olematonta.^{III} Arviointi perustuu myös lakeihin.

Kuntalaki antaa järjestöille aloiteoikeuden (410/2015 23§) kunnan toimintaan liittyen: "Kunnan asukkaalla, kunnassa toimivalla yhteisöllä ja säätiöllä sekä sillä, joka omistaa tai hallitsee kiinteää omaisuutta kunnassa, on oikeus tehdä aloitteita kunnan toimintaa koskevissa asioissa. Aloitteen tekijälle on ilmoitettava aloitteen johdosta suoritettavat toimenpiteet."^{IV}

Palvelujen käyttäjillä on oikeus tehdä aloitteita kunnan palveluja koskevissa asioissa.^{IV} Kuntien valtuustoilla on velvollisuus huolehtia monipuolisista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä,^V mikä antaa järjestöille edellytyksiä pyytää ja osallistua vaikutusarviointeihin.

Myös hyvinvointialueet on velvoitettu laissa ottamaan päätöksenteossaan huomioon päätöstensä arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin.^{VI} Hyvinvointialueen jäsenellä on palveluja koskevissa asioissa laissa niinkään määritelty laaja osallistumis- ja vaikuttamis- sekä aloiteoikeus (29§, 30§).^{VII} Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 7§) velvoittaa hyvinvointialueita ja kuntia hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi yhteistyöhön järjestöjen kanssa. Niiden on myös neuvoteltava alueen kuntien sekä muiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä tekevien toimijoiden kanssa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevista tavoitteista, toimenpiteistä, yhteistyöstä ja seurannasta ainakin kerran vuodessa.

Mielenterveysvaikutusten ennakoarviointi hyödyttää kaikkia

THL:n toteuttaman selvityksen mukaan mielenterveysvaikutusten ennakoarviointi kunnissa ja sairaanhoitopiireissä on ollut tähän saakka hyvin vähäistä.^{VIII} Kyselyyn vastanneista kunnista 93 % kertoi, ettei kunnassa ole huomioitu mielenterveysvaikutuksia päätösten vaikutusten arvioinnissa. Joissain rajatuissa tapauksissa vaikutuksia on huomioitu. Yksittäisissä kehitysvammahuoltoa, mielenterveyspalveluiden resurssointia ja kouluja koskevissa päätöksissä on tarkasteltu myös mielenterveysvaikutuksia. Tämä ei kuitenkaan riitä.

MIVA lisää päättäjien ja kansalaisten tietoutta mielenterveyteen positiivisesti vaikuttavista asioista ja voi siten hyödyttää myös päätöksentekijöitä lakisääteisen hyvinvointityön toteuttamisessa.

MIVasta hyötyvät kaikki, sillä se...

- Lisää asianomaisten ja päättäjien tietoisuutta mielen hyvinvointiin vaikuttavista asioista yksilötasosta laajempaan yhteiskunnan rakenteisiin asti.
- Tekee näkyväksi toimintoja, työtä ja ympäristötekijöitä, jotka edistävät mielenterveyttä.
- Lisää päättäjien tietoisuutta alueen mielen hyvinvoinnin tilasta suunnittelun ja poliittisen ohjauksen tueksi.
- Edistää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista paikallisesti/kaupungin tai yhteiskunnan tasolla: samat mielenterveyttä suojaavat tekijät koskevat kaikkia ihmisiä.
- Vähentää mielenterveysongelmiin edelleen usein liitettyä stigmaa siirtämällä huomiota ongelmista kaikkien mielenterveyttä vahvistaviin tekijöihin.
- On selkeä ja käytännönläheinen, vaiheittain etenevä prosessi, joka ohjaa selkeästi sidosryhmien osallistamiseen.

A photograph of a group of people in a meeting. In the center, a woman with blonde hair and glasses is smiling and resting her chin on her hand. She is wearing a brown turtleneck sweater and a watch. To her right, another woman with glasses is looking towards the center. In the foreground, the hands of several people are visible, suggesting an active discussion or presentation. The background features a wooden wall with a clock and a green patterned poster.

Järjestöillä on monia rooleja. Kokemustiedon välittäminen päättäjille on yksi näistä. Kokemusasiantuntija MIVA-työryhmän tai tiimin jäsenenä helpottaa tässä.

2 Järjestöjen monet roolit MIVAssa

Järjestöjen ja aktiivisten kansalaisten kannattaa toimia proaktiivisesti **aloitteen tekijöinä** MIVA prosessin käynnistämiseksi. Arviointia voivat ehdottaa päätöksen vaikutuksen alaiset tahot kuten sidosryhmiä edustavat etujärjestöt, vaikkakin yleensä ihmisvaikutusten arvioinnit (IVA) tehdään virkamiestyönä. Järjestöjen kannattaa olla aktiivisia kuntien, hyvinvointialueiden ja lainvalmistelijoiden suuntaan. Sidoryhmien tekemän aloitteen myötä virkamiesten tulee ottaa asia käsittelyyn.

Mielenterveysalan ja ehkäisevän päihdetyön järjestöille suunnatussa kyselyssä 2022 selvisi, että järjestöt ovat halukkaita resurssiensa puitteissa osallistumaan mielenterveysvaikutusten arviointeihin.^{XI} Ehkäisevää päihdetyötä ja mielenterveystyötä tekevien järjestöjen asiantuntijuutta ei kannata ohittaa. Jotta ymmärretään riittävästi mielen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä, olisi tärkeää kuulla eri kohderyhmien kanssa työskentelevien järjestöjen **asiantuntemusta**. Järjestöjen toiveena on **aito** kumppanuus prosessin eri vaiheissa, esimerkiksi (kokemus) asiantuntijoina tai sidoryhmänsä ”äänenä”. Paras lopputulos saadaan, kun asiaa tuntevat järjestökumppanit kutsutaan mukaan vaikutusarviointiin riittävän aikaisessa vaiheessa, esimerkiksi päätöstä valmistelevalle työryhmän jäseniksi.^{IX}

Mielenterveysvaikutukset on hyvä huomioida jo varhaisessa päätöksen suunnitteluvaiheessa.

Järjestöt voivat:

- olla MIVAn käynnistäjiä ja/tai tekijöitä (ks. esim. Lapinlahden Lähteen arviointi ^{X XI})
- olla julkisten tahojen kumppaneina vaikutusten ennakoarvioinnissa
- osallistua asiantuntijoina tai tarjota kokemusasiantuntijoita
- antaa lausuntoja esityksiin, tuottaa tietoa tai kerätä arviointiaineistoa päätöksenteon tueksi.

Lopuksi järjestöt ovat **tärkeitä edunvalvoja ja varmistavat, että ennakoarviointi on tehty riittävän kattavasti**. Tuloksena luotettavampi arvio ja parempi päätös.

Kokemusasiantuntijat MIVAssa

Osallisuutta lisäämällä on mahdollista tuoda päättäjille ja viranhaltioille oleellista tietoa kokemustiedon muodossa. Päättäjien on vaikeaa tai mahdotonta saada muulla tavalla ruohonjuuritason tietoa. Järjestöistä riippumattakin MIVAn tekijän kannattaisi käyttää kokemusasiantuntijoita. Helpoin tapa on ottaa kokemusasiantuntija MIVA -työryhmän tai tiimin jäseneksi. Kokemusasiantuntija on hyvä perehdyttää MIVA-prosessin kulkuun kohderyhmän edustamiseksi. Järjestöjen kannattaakin miettiä, miten kokemusasiantuntijat saataisiin parhaiten mukaan mielenterveysvaikutusten arviointeihin ja millaista koulutusta he tarvitsevat.

Vaikuttamisen paikkoja ja kanavia

Kuntien nykyistä mielenterveysvaikutusten ennakoarvioinnin tasoa kuvataan kerran valtuustokaudessa laadittavissa hyvinvointikertomuksissa.^{XII} **Hyvinvointikertomustyö koostuu kahdesta osasta:** hyvinvointikertomuksesta ja hyvinvointisuunnitelmasta. Ensin mainittu kuvaa hyvinvoinnin nykytilanteen, ja jälkimmäinen tavoitteet ja toimenpiteet hyvinvoinnin parantamiseksi. Kunnan kaikki toimialat, järjestöt, seurakunnat ja yritykset voivat olla mukana tuottamassa tietoa hyvinvoinnista. Kuntalaiset voivat osallistua hyvinvointikertomustyöhön esimerkiksi järjestöjen tai erilaisten neuvostojen kautta. Lisäksi kuntalaisilta voidaan kerätä kokemustietoa tai pohtia tuloksia yhdessä.

MIVA -prosessit voivat antaa tärkeää tietoa hyvinvointikertomusten ja -suunnitelmien tueksi. MIVAssa kiinnitetään huomio mielenterveyttä suojaaviin tekijöihin ongelmiin keskittymisen sijaan, jolloin päättäjät voivat paremmin edistää väestön hyvinvointia ja mielenterveyttä ja viedä ne kuntastrategiaan asti. Tässä järjestöillä on tärkeä tehtävä. Järjestöt voivat ja niiden kannattaa olla aktiivisesti yhteydessä kuntien hyvinvointikoordinaattoreihin tai -johtajiin sekä muihin HYTE -asioista vastaaviin tahoihin, kuten kunnanhallituksen hyvinvointijaostoihin.

Valtionavustuksen HYTE-kertoimella kunta voi saada lisärahoitusta, kun se tekee toimia hyvinvoinnin lisäämiseksi.^{XIII} Päätösvaikutusten arviointi tuo kunnalle toivottuja lisäpisteitä, mikä voi kannustaa kunnan johtoa ja päättäjiä hyvinvoinnin edistämistyöhön arviointeja lisäämällä. Myös osallisuutta lisäävät toimet vaikuttavat kunnan HYTE-kertoimeen positiivisesti, mikä avaa osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia esimerkiksi **asiakasraadeissa tai foorumeissa**. Näissä kuntien järjestämistä tilaisuuksissa keskitytään asukkaiden ja kunnan toimijoiden väliseen vuorovaikutukseen ja tiedon jakamiseen. Asukasraadeissa tai foorumeissa tuodaan asukkaiden näkemyksiä kuntasuunnitteluun ja päätöksentekoon. Nämä voivat tehdä aloitteita, esityksiä ja lausuntoja myös MIVAn tarpeesta.

Vaikuttamiseen löytyy keinoja

Kunnassa

- Seuraa kunnan päätöksentekoa ja sen valmistelua kunnan sivuilta ja julkisista pöytäkirjoista.
- Katso oman kuntasi aloitekanava ja tee aloite MIVAsta, jos huomaat päätösesityksen, jolla voisi olla vaikutusta edustamasi ihmisryhmän mielenterveyteen.
- Tutustu kuntien ja hyvinvointialueiden vaikuttamistoimielimiin Kuntaliiton sivuilta.^{XIV}
- Ole suoraan yhteydessä kunnan hyvinvoinnista vastaaviin viranomaisiin kuten hyvinvointikoordinaattoriin tai johtajaan.
- Osallisuusryhmän perustamista voi ehdottaa kuka tahansa asukas, viranomainen tai kunnanvaltuutettu. Osallisuusryhmän kautta ihmiset voivat olla mukana asioiden valmisteluissa ja kehittämisessä ja vaikuttaa kuntien ja hyvinvointialueiden päätösvalmisteluihin.^{XV}
- Kunnan valtuuston valtuutetut voivat tehdä **valtuustoaloitteen**. Voit äänestäjänä ottaa yhteyttä suoraan valtuutettuun ja pyytää tekemään arviointialoitteen. Valtuustoaloitepohja löytyy Mielenterveyspoolin sivuilta.^{XVI}

Valtakunnallisesti

- **Lausuntopalvelu** antaa kaikille organisaatioille ja kansalaisille väylän antaa lausuntoja. Sivustolta pääsee mm. kansalais- ja kuntalaisaloitteen sekä Ota kantaa -sivuille. Esimerkiksi lainvalmisteluun voi pyrkiä vaikuttamaan kansalaisaloitteella ehdottamalla mielenterveysvaikutusten ennakoarviointia valmistettavaan lakiin tai ehdottaa muutosta olemassa olevaan lakiin.^{XVII}

3 MIVA muovautuu päätöksen mukaan

Mielenterveysvaikutusten ennakoarviointia voidaan soveltaa hyvin laajoihin esityksiin, kuten vaikkapa kaavoitukseen tai lainvalmisteluun, mutta myös paikallisilla päätöksillä voi olla merkittäviä mielenterveysvaikutuksia. Prosessia voidaan räätälöidä kunnan tai kaupunginosan tasolta aina tietyn toimintayksikön tai projektin arviointiin saakka. Kevyempienkin ohjelmien ja projektien valmistelussa voidaan tehdä MIVA, jolloin tulee samalla mietittyä projektiin sopivat tulost mittarit. Ihanteellista on tehdä arviointi ennen kuin esitys tai suunnitelma on lopullisessa muodossaan, jolloin on mahdollista vielä aidosti parantaa sitä.

Kysimme järjestökentältä, millaiset päätökset olisi syytä arvioida mielenterveysvaikutusten osalta, sekä miten ja kenen toimesta vaikutuksia tulisi seurata ja mitata.^{xviii} Vastaajista 85 % oli sitä mieltä, että mielenterveysvaikutusten arviointia tarvitaan kaikkiin ihmisiin kohdistuvissa päätöksissä ja 59 % keskittäisi arvioinnin haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisryhmiin.

Päätöksissä olisi hyvä **aina** huomioida myös mielenterveysvaikutukset ja mielellään osana vakioitua ennakoarvioinnin prosessia. **Välttämätöntä** se olisi kuitenkin muun muassa esimerkiksi perustarpeisiin liittyvien asioiden valmistelussa, sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevissa päätöksissä, lapsia ja nuoria koskevissa päätöksissä sekä haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kohdalla. Erityisesti, jos päätös muuttaa lasten ja

nuorten, tai haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten palveluita tai toimintamahdollisuuksia, on tarpeen tarkastella ennakkoon, millaisia vaikutuksia mielenterveyteen päätöksestä voi seurata.

Mielenterveysvaikutusten arvioinnissa tulee huomioida eri ikä- ja kohderyhmien mielen hyvinvointia suojaavien tekijöiden muutokset. On hyvä pitää mielessä päätöskohteen mielenterveysongelmilta ennaltaehkäisevät vaikutukset, joilla on myös taloudellinen ulottuvuus. Mielen hyvinvointi on ihmisen toimintakyvyn ja tuotteliaisuuden perusta.

Arviointiprosessiin tulee määrätä vastuhenkilö ja taata työlle riittävästi aikaa. MIVA-prosessi voi olla nopea ja lyhyt tai perusteellinen ja pitkäkökin, riippuen päätöksen luonteesta. Jos kyseessä on suppeaa joukkoa koskeva paikallinen päätös (esim. jonkin toimintayksikön lakkauttaminen tai siirtäminen), voi yksikin ihminen tehdä arvioinnin olemassa olevien dokumenttien ja julkisten tietojen avulla. Tässäkin tilanteessa on tärkeää saada mukaan paikallisia sidosryhmiä, kuten työntekijöitä ja palvelun käyttäjiä – esimerkiksi järjestämällä pieni kysely ja/tai työpaja ajantasaisen tiedon keräämiseksi.

Monimutkaisempien päätöskokonaisuuksien kohdalla laajempi ja syvällisempi MIVA on paikallaan. Joskus on useampikin vaihtoehto, joita vertaillaan toisiinsa. Usein mukana on ns nollavaihtoehto, joka on sama kuin "ei tehdä mitään". Perusteellisessa prosessissa kuvataan nykytilanne ja kerätään aineistoa sidosryhmiltä. Aineiston perusteella muodostetaan mahdollisimman objektiivinen vertailutaulukko eri vaihtoehtojen todennäköisistä vaikutuksista mielen hyvinvointia ylläpitäviin suojatekijöihin.

Isommissa päätöskokonaisuuksissa MIVA-prosessi vaatii työryhmän ja riittävästi aikaa prosessin suunnitteluun, työnjakoon sekä sen eri vaiheisiin. Päätöksen laajuuden mukaan työhön voi mennä muutamasta päivästä useisiin kuukausiin.

Mielenterveyttä suojaavat tekijät MIVAn keskiössä

Mielen hyvinvointia voidaan tarkastella kolmella tasolla: yksilön, yhteisön ja/tai sosioekonomisen ympäristön kannalta. Yhteiskunnallisella tasolla jo yhteiskuntajärjestyksen mukanaan tuomat seikat, kuten turvallisuus ja sosiaalinen tasa-arvo, joihin yksilö harvoin voi itse vaikuttaa, vaikuttavat mielenterveyteen laajasti. Mielen hyvinvointiin vaikuttavat lisäksi koulutus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet, hyvinvointia tukeva ympäristö ja viheralueet sekä taloudellinen, fyysinen ja psyykinen turvallisuus. Lähempänä yksilöä ovat yhteisön ominaisuudet, kuten naapurusto, sosiaaliset suhteet ja taloustilanne. Yksilö ei voi valita, mihin sosiaaliseen ryhmään tai sukupuoleen syntyy, mutta nekin vaikuttavat. Myös terveydentila tai seksuaalinen suuntautuminen voivat vaikuttaa mielenterveyteen.^{xix}

Laajemmat väestön mielenterveyteen vaikuttavat tekijät (Friedli 2009^{xx}):

- turvallinen kotiympäristö
- saavutettavat liikkumismahdollisuudet
- taloudellinen turva
- pääsy koulutukseen, elinikäinen oppiminen
- mielekkäät ja saavutettavat vapaa-ajanviettomahdollisuudet
- mahdollisuus valita hyvinvointia tukeva ruokavalio
- merkitykselliset osallisuuden mahdollisuudet
- saavutettava viherympäristö

Yksilön mielen hyvinvointia suojaavat kolmeen kategoriaan luokiteltavat tekijät, jotka toteutuessaan voivat pehmentää mielenterveyden haasteita, joita jokainen voi elämässään

kohdata. Tutkimuksissa vahvistetut ja MIVA -työkalussa käytetyt **mielenterveyttä suojaavat tekijät** ovat **toimijuus ja autonomia, osallisuus ja yhteenkuuluvaisuus sekä pärjäävyys ja yhteisöllisyyden edut**. Kaikilla yhteiskunnallisilla päätöksillä, joilla on vaikutusta alueen ihmisten toimintamahdollisuuksiin, on vaikutuksensa myös mielenterveyden suojatekijöiden toteutumiseen.

MIVAssa tunnistetaan päätöksen aiheuttamia muutoksia mielen hyvinvointia ylläpitäviin suojatekijöihin.

Arviointityössä on hyvä pitää mielessä fyysiseen **ympäristöön ja paikkaan** yhteydessä olevat **konkreettiset asiat, jotka mahdollistavat mielen hyvinvoinnin toteutumisen**. Tällaisia ovat toiminnan sisä- tai ulkotilat, piha ja viherympäristö ja niiden soveltuvuus mielenterveyttä ylläpitävään toimintaan (Kuvio 1).

Mielen hyvinvointia suojaavat tekijät

1. Toimijuus, autonomia

- Ympäristön mahdollistamat aktiviteetit ja osallistuminen
- Mahdollisuudet valita itseä kiinnostavaa toimintaa ja toteuttaa luovuuttaan tai saavuttaa tavoitteitaan

2. Osallisuus ja yhteenkuuluvaisuus

- Tasavertaiset osallistumismahdollisuudet osallistua kulttuurielämään, harrastusryhmiin, vapaaehtoistyöhön jne.
- Mahdollisuudet vaikuttaa yhteisiin asioihin ja päätöksentekoon

3. Pärjäävyys ja yhteisöllisyyden edut

- Läheisen luonto- ja paikkasuhteen mahdollistava toiminnallinen ympäristö parantaa selviytymistä kriiseistä
- Mahdollisuus muodostaa sosiaalisia verkostoja, jotka tukevat vaikeuksissa
- Mahdollisuudet oppia selviytymistä kehittäviä tietoja ja taitoja

Kuvio 1. Tarkastelemalla tosiasiallisia, konkreettisia toiminnan mahdollisuuksia sekä mahdollistajina olevia fyysisiä toimintapuitteita (tilat, paikka ja ympäristö), joilla on yhteys mielenterveyden suojatekijöihin, voidaan paremmin arvioida muutoksen vaikutuksia eri ihmisryhmiin. Jos mahdollisuus X muuttuu tai loppuu, voidaan havaita selkeämmin, onko asialla positiivinen, negatiivinen tai neutraali vaikutus mielen hyvinvointia tukevaan toimintaan.

On tärkeää tunnistaa vaikutuksen

- **tärkeys**
(suuri – pieni haitta, suuri – pieni hyöty)
- **todennäköisyys**
(varma – epätodennäköinen vaikutus)
- **aikaulottuvuus**
(lyhyt, ohimenevä – pitkäaikainen, pysyvä)

MIVA-prosessin vaiheet

Tässä oppaassa esitetty MIVA-ohjeistus perustuu Englannissa kehitettyyn **Mental Well-being Impact Assessment** -työkaluun.^{xx, xxi} Ennen MIVA-prosessin aloittamista on tärkeää priorisoida, mitkä kohderyhmät ovat päätöksen vaikutuksille eniten alttiina. On hyvä muistaa paikallaiset erityispiirteet: mitkä seikat juuri tässä toimintaympäristössä ovat oleellisia mielenterveyteen vaikuttavia asioita?

1. Esiselvitys

Jos päätösesityksellä on potentiaalisia vaikutuksia mielen hyvinvoinnin toteutumisen mahdollisuuksiin eri ihmisryhmissä, päätetään arvioinnin aloittamisesta.

2. Rajaaminen

Tunnistetaan vaikutuksille alttiit ihmisryhmät, kootaan sidosryhmiä yhteen, tiedotetaan alkavasta arviointityöstä ja tehdään tarvittavat rajaukset.

3. Arviointiaineiston kerääminen

Selvitetään nykytilanne (kerätään tilastot, selvitykset, raportit), järjestetään työpajoja ja keskustelutilaisuuksia, tehdään kysely.

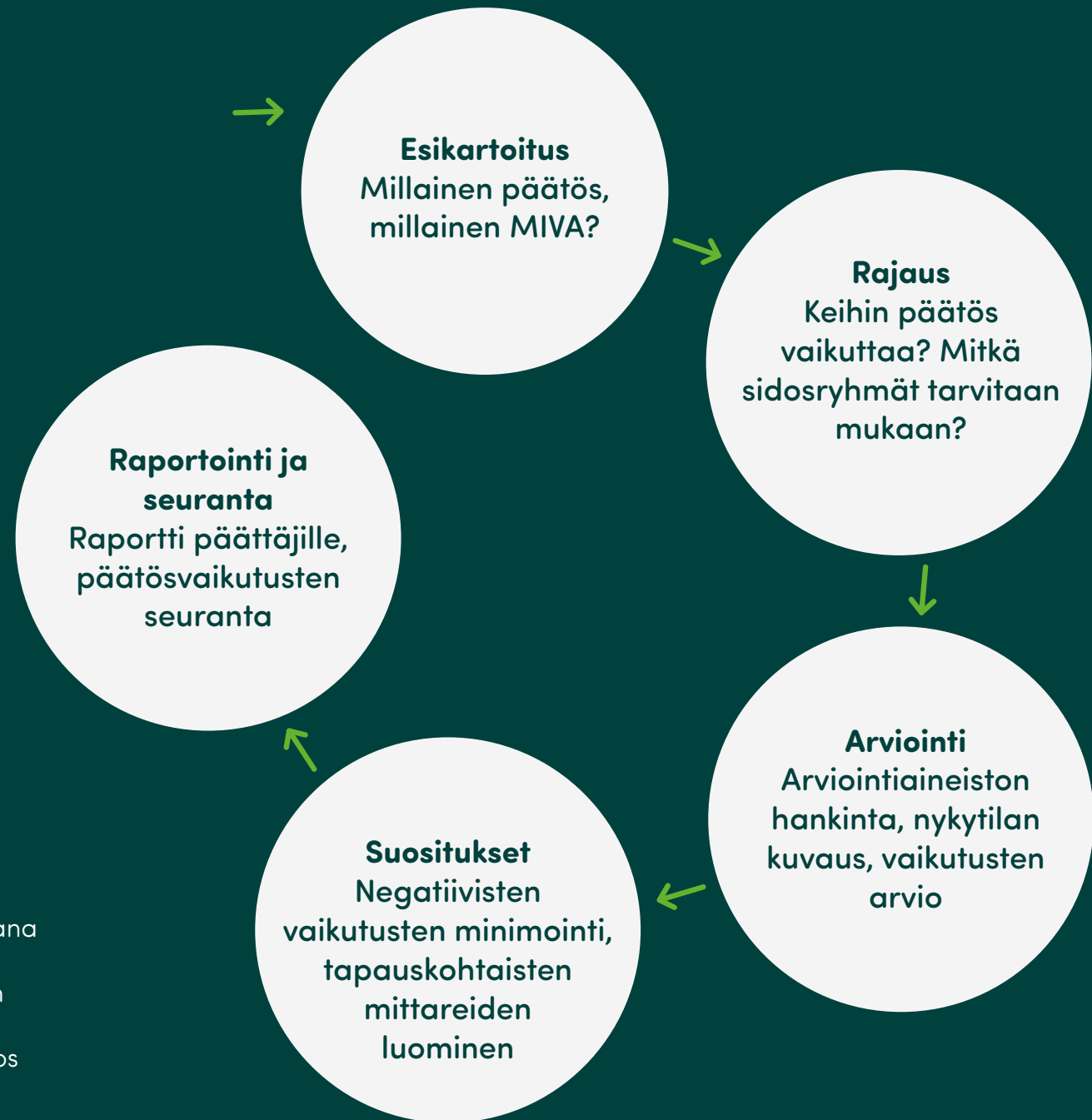
4. Arviointi

Aineisto käydään läpi peilaten ja taulukoiden päätöksen vaikutuksia mielenterveyden suojatekijöihin (+, -, 0).

5. Laaditaan suositukset ja niihin päätöstä seuraavat mittarit.

6. Raportointi

MIVA prosessin lopputuote on suppeahko raportti, jossa esitetään keskeiset prosessit, havainnot ja suositukset päättäjien käyttöön.

Kuvio 2. MIVAn vaiheet alkavat esikartoituksesta. Jo esikartoituksen aikana voidaan tehdä rajauksia ja usein voi olla hyvä tehdä nykytilanteesta erillinen raporttinsa, jotta päättäjät tietävät riittävän selkeästi, mihin ja keihin muutos tulee vaikuttamaan.

Suosituksen ja mittareiden (indikaattoreiden) laatiminen

Mielenterveyttä voi olla hankala mitata, jolloin mittareiksi on valittava mielenterveyteen vaikuttavia asioita, joita voidaan todentaa määrällisesti. Keskittymällä mielen hyvinvointia tuottaviin suojatekijöihin siirrytään pois sairaus- ja ongelmakeskeisyydestä.^{xxii} Mittareilla tulee olla yhteys mielenterveyden suojatekijöihin. Arviointiaineistoon voidaan liittää kysely, jolla saadaan tietoa kohderyhmän psyykkisistä voimavaroista.^{xxiii} Päätöksentekijöitä auttaa parhaiten kuitenkin käytäntöön viety konkretia, jossa **mielenterveyteen kytkeytyviä toiminnan mahdollisuuksia arvioidaan**. Mittareiden luomisessa auttaa taulukointi, jossa apukysymysten avulla mielenterveyden suojatekijöiden kohdalle kirjataan keskeiset aineistosta nousseet havainnot. Kun suojatekijällä on kytkös fyysiseen maailmaan eli suojatekijää vahvistaviin toiminnan paikkoihin, mittaaminen ja suositusten laatiminen helpottuu.

MIVA-arvioinnin tekemisen helpottamiseksi löydät lisämateriaaleja MIVAn suunnitteluun, aineiston hankintaan ja muihin vaiheisiin oppaan lopusta.

Lisämateriaalit:

1. Tehtävälista MIVAn suunnitteluun; Auttaa hahmottamaan ja suunnittelemaan arviointia, toimii käytännön 'To do'-listauksena.
2. Aineiston keräämisen apumateriaali
 - a. Neuvoja kyselylomakkeen laatimiseen
 - b. Sidosryhmätyöpajan runko ryhmätyökuvailuineen
 - c. Kohderyhmäkohtaisen keskustelutilaisuuden runko
3. MIVA arviointitaulukot ja matriisi tulosten esittämiseksi ja suositusten laatimiseksi
 - a. Päätössuunnitelman esikartoituksen tai nykytilaselvityksen aputaulukko
 - b. Päätössuunnitelman vaikutukset laajempiin mielenterveyttä suojaaviin tekijöihin
 - c. Päätösesityksen arvioitu vaikutus mielenterveyden suojatekijöihin -matriisi
 - d. Vaikutukset mielenterveyden suojatekijöihin -taulukkopohja

”Mitä tahansa teettekin, miettikää se niiden ihmisten näkökulmasta, jotka tarvitsevat tukea omasta elämäntilanteestaan johtuen. Kiitos!”

Lapinlahden Lähteen mielenterveysvaikutusten arvioinnin kävijäkyselyyn vastannut mies.

Lue lisää aiheesta

THL:n sivulta:
<https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveysvaikutusten-ennakkoarviointi>

MIELI ry:n sivuilta:
mieli.fi/mieli-ry/hankkeet/miva-hanke

Viitteet

- ^I Rotko, T., Creswell-Smith, J., Kauppinen, T., Kilpeläinen, K., Solin, P., Suvisaari, J., Tamminen, N. 2022. Mielenterveysstrategian ja mielenterveysvaikutusten ennakoarvioinnin nykytila Suomessa ja maailmalla. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-991-7> (julkari.fi)
- ^{II} Vorma, H., Rotko, T., Larivaara, M., Kosloff, A. 2020. Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisy-ohjelma vuosille 2020–2030.) <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4139-7> Valto (valtioneuvosto.fi)
- ^{III} Rotko T., Creswell-Smith J., Kauppinen T., Kilpeläinen K., Solin P., Suvisaari J., Tamminen N. 2022. Mielenterveysstrategian ja mielenterveysvaikutusten ennakoarvioinnin nykytila Suomessa ja maailmalla. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145616/URN_ISBN_978-952-343-991-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y Tutkimuksesta tiiviisti 59/2022, THL.
- ^{IV} Kuntalaki 410/2015 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX® Aloiteoikeus, pykälä 23§ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410#O2L5P23>
- ^V Kuntalaki 410/2015 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX® Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet, pykälä 22§ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410#O2L5P22>
- ^{VI} Laki sosiaali- ja terveydenhuollon... 612/2021 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX® <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210612>
- ^{VII} Laki hyvinvointialueesta 611/2021 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX® <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2021/20210611>
- ^{VIII} Päätösten ennakoarviointi käytössä 2021. Tulokset kartalla – TEAviisari – Terveyden edistämisen vertailutieto-järjestelmä <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/kartta?view=KESJohB&category=KUNTA&y=2021>
- ^{IX} Laaksoharju, T. 2022. Mielenterveysjärjestöt mukaan mielenterveysvaikutusten ennakoarviointiin. <https://tietokayttoon.fi/ajankohtaista/blogi/-/blogs/mielenterveysjarjestot-mukaan-mielenterveysvaikutusten-ennakoarviointiin> (tietokayttoon.fi)
- ^X Laaksoharju, T. 2022. Lapinlahden Lähteen tulevaisuuden päätösvaihtoehtojen mielenterveysvaikutusten ennakkoarviointi (MIVA). <https://mieli.fi/wp-content/uploads/2022/12/LapinlahdenMIVALaaksoharjuFINAL.pdf>
- ^{XI} Laaksoharju, T. 2023. Lapinlahden Lähteen mielenterveysvaikutusten ennakoarviointi (MIVA) Policy Brief –lyhennelmä. <https://mieli.fi/wp-content/uploads/2023/01/MIVAPolicyBriefLapinlahtiLyhyt.pdf>
- ^{XII} THL: Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen: Kunnan hyvinvointikertomus. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus>
- ^{XIII} THL: Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen: HYTE-kerroin – kannustin kunnille. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/hyte-kerroin-kannustin-kunnille>
- ^{XIV} Kuntaliitto, Kuntien ja hyvinvointialueiden vaikuttamistoimielimet – roolit ja yhteistyö https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Vaikuttamistoimielimet_28122022.pdf
- ^{XV} THL, Osallisuuden edistäminen <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/osallisuustyon-johtaminen-ja-osallisuusohjelman-teko>
- ^{XVI} Mielenterveyspooli, Valtuustaloitepohja mielenterveysvaikutusten arvioinnista. <https://mielenterveyspooli.fi/materiaalipankki/valtuustaloite-mielenterveysvaikutusten-arvioinnista-kunnassa/>
- ^{XVII} Lausuntopalvelu. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI>
- ^{XVIII} Laaksoharju, T. 2022. Mielenterveysjärjestöt mukaan mielenterveysvaikutusten ennakoarviointiin. <https://tietokayttoon.fi/ajankohtaista/blogi/-/blogs/mielenterveysjarjestot-mukaan-mielenterveysvaikutusten-ennakoarviointiin> Valtioneuvosto; Tieto käyttöön –blogit (tietokayttoon.fi)
- ^{XIX} Mistä mielenterveys rakentuu? <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mita-mielenterveys-on/mista-mielenterveys-rakentuu/> MIELI ry
- ^{XX} Cooke, A., Friedli, L., Coggins, T., Edmonds, N., Michaelson, J., O'Hara, K., Snowden, L., Stansfield, J., Steuer, N., Scott-Samuel, A. (2011) 3rd ed., https://www.researchgate.net/publication/277016347_Mental_Well-being_Impact_Assessment_A_Toolkit_for_Well-being_Members_of_the_National_MWIA_Collaborative_England London: National MWIA Collaborative
- ^{XXI} Creswell-Smith, J., Kauppinen, T., Laaksoharju, T., Rotko, T., Solin, P., Suvisaari, J., Wahlbeck, K., & Tamminen, N. (2022). Mental Health and Mental Wellbeing Impact Assessment Frameworks–A Systematic Re-view. International journal of environmental research and public health, 19(21), 13985. <https://doi.org/10.3390/ijerph192113985>
- ^{XXII} Appelqvist-Schmidlechner, K., Tuisku, K., Tamminen, N., Nordling, E. & Solin, P. 2016. Mitä on positiivinen mielenterveys ja miten sitä mitataan? [SLL242016_1759.pdf](https://www.thl.fi/tila/2016/1759.pdf) (helsinki.fi)
- ^{XXIII} Appelqvist-Schmidlechner, K., 2015. Positiivisen mielenterveyden mittari: Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS). PowerPoint-esitys (thl.fi)

Tehtävälista MIVAn suunnitteluun

Tehtävät	Miten?	Kuka vastaa?	Aikataulu
Tiedota arvioinnin alkamisesta päätösvalmistelijoita ja sidosryhmiä			
Kokoa työryhmä, sovi laajuudesta ja jaa vastuuta	<ul style="list-style-type: none"> Kuka tekee alueselvityksen, kirjallisuuskatsauksen, tiedottamisen, fasilitoi tapaamisia? Kuka vastaa raportin kirjoittamisesta? Tarvitaanko erillinen nykytilaa kuvaava raportti? 		
Aseta tavoitteet ja rajaa	<ul style="list-style-type: none"> Mitä muutosta arvioidaan? Mitä ihmisryhmiä ja/tai aluetta arviointi koskee? 		
Osallista sidosryhmät	<ul style="list-style-type: none"> Pyri saamaan päätösvalmistelijoita mukaan Kutsu tarvittaessa muita asiantuntijoita, esim. kokemusasiantuntijoita, ryhmäohjaajia tms. 		
Sovi aikataulut	<ul style="list-style-type: none"> Sovi kokousajat, työpajat, kyselyaikataulut Tee tilavaraukset, sovi käytännön järjestelyt Pidä yhteinen suunnittelupalaveri, sovi roolit ja vastuut 		
Varmista aineiston saanti	<ul style="list-style-type: none"> Tee kyselylomake, laadi aikataulu ja tiedota laajasti Sovi ja varaa aikaa analysoinnille 		
Valmistele työpajat/ keskustelutilaisuudet	<ul style="list-style-type: none"> Tiedota tapahtumista, tee kutsut ja lähetä Ohjelma, ryhmätyöt, esittelydiat, osallistujalista, fläppitaulut yms. Ole valmis myös vapaamuotoisempiin keskustelutilaisuuksiin Tee myös avainhenkilohaastatteluja tarpeen mukaan 		
Työpajan/ muun tilaisuuden jälkeen	<ul style="list-style-type: none"> Kirjaa puhtaaksi muistiinpanot pian Tiedota tuloksista osallistujille ja sidosryhmille Sovi lopullisen raportin määräaika 		
Analysoi	<ul style="list-style-type: none"> Pyri saamaan useampi analysoija luotettavuuden varmistamiseksi Hyödynnä valmiita taulukkopohjia, keskity mielenterveysvaikutuksiin Keskity olennaisiin muutoksiin konkretian avulla 		
Laadi suositukset	<ul style="list-style-type: none"> Suosittelujen tulee liittyä mielenterveyden suojatekijöihin Tavoitteena minimoida negatiivisia vaikutuksia 		
Laadi indikaattorit	<ul style="list-style-type: none"> Varmistu, että indikaattorit linkittyvät mielenterveyden suojatekijään ja ovat mitattavissa 		
Raportoi	<ul style="list-style-type: none"> Tarvittaessa laadi pidemmän tulosraportin lisäksi tiivistelmä, jossa päättäjille selkeät, tuloksiin perustuvat perustelut suosituksille 		

Aineiston kerääminen

Isommissa päätösesityksissä, jotka koskevat esim. tiettyä asuinalueita ja joissa mahdollisia vaikutuksille alttiita kohderyhmiä on paljon, on usein järkevää laatia kysely. Kyselyn luomiseen tarkoitettujen ohjelmien etuna on se, että ne helpottavat tulosten analysoimista. Toki perinteisiä paperilomakkeita on hyvä olla esillä, sillä kaikki eivät käytä digitaalisia välineitä. Muista, että valintaruuduista saatava data on helppo analysoida, mutta avoimet vastaukset vaativat luokitteluja mielen sujatekijöiden mukaan ja ovat siten suuritöisempiä. Esimerkiksi mielenterveyden sujatekijöihin liittyviä paikkasidonnaisia toimintoja voi antaa valita luettelosta, mutta vastaajan tulevaisuuden toiveet ja terveiset päättäjille vaativat avovastauksen.

Kysymyksillä on hyvä selvittää

- Mitä kohde- tai sidosryhmää vastaaja edustaa?
- Mikä on vastaajan suhde päätöskohteeseen (esim. työntekijä, kävijä, vapaaehtoinen)?
- Vastaajan ikäryhmä ja asuinalue
- Millä tavoin vastaaja kokee päätöksen kohteen vaikuttavan mielen hyvinvointiinsa?
- Mihin toimintamahdollisuuksiin vastaaja osallistuu (valitaan luettelosta)? Mikä on tärkein?
- Päätösesitysten skenaarioiden vaikutus vastaajaan?
- Vastaajan omat toiveet ja suositukset päättäjille

Sidosryhmätyöpajan runko

Sovellettavaksi omien tarpeiden mukaisesti

Aikavaraus	Toiminta
~ 20 min	Tervetuloa, työpajan tarkoitus <ul style="list-style-type: none">• lisätä ymmärrystä mielen hyvinvointiin vaikuttavista asioista• tunnistaa päätösvaikutukselle alttiit ihmisryhmät• tunnistaa mielen hyvinvoinnin suojatekijät, joihin päätösesitys voi vaikuttaa• tuottaa tietoa ja mahdollisesti suosituksia päätösesityksen parantamiseksi.
~ 30 min	Mitä tarkoitamme mielen hyvinvoinnilla? Ryhmätyö 1 (a+b).
~ 10 min	Mielen hyvinvoinnin suojatekijät <ul style="list-style-type: none">• mielenterveyden laajemmat suojatekijät• mielen hyvinvoinnin suojatekijät
~ 15 min	Päätösesityksen tai suunnitelman esittely/läpikäynti <ul style="list-style-type: none">• esityksen tavoitteet, keitä päätös tulee koskemaan, esityksen pääkohdat
Tauko n 15 min, kahvia ja pullaa!	
~ 10 min	Kohderyhmien määrittely Ryhmätyö 2
~ 50 min	Päätösvaikutukset mielenterveyden suojatekijöihin ja laajempiin alueellisiin mielenterveyttä suojaaviin tekijöihin Ryhmätyöt 3 ja 4.
Lounastauko n 30-45 min	
~ 60 min	Suosituksien laatiminen Ryhmätyö 4 d+e
~ 20 min	Ryhmätöiden läpikäynti ja keskustelu
~ 10 min	Palaute ja prosessin jatkosta kertominen

Työpajojen ryhmätyöt

Vinkkejä: Yli 10 hengen ryhmä kannattaa jakaa pienryhmiin. Jos aikaa on vähemmän käytössä, työpajan vetäjä on tehnyt etukäteen rajaukset ja valinnut mihin suojatekijöihin ja päätösesityksen todennäköisiin skenaarioihin keskittyään. Jos käytössä ovat fläppitaulut, muista ottaa kuvat tuotoksista raportoinnin helpottamiseksi.

1. Mitä tarkoitamme mielen hyvinvoinnilla? (~ 30 min)

- a. Pariporina tai pienryhmissä jokainen kirjoittaa oman mielen hyvinvoinnin määritelmän yhdellä – kahdella lauseella.
- b. Esitellään muista lähteistä löytyviä mielen hyvinvoinnin määritelmiä, verrataan niitä itse luotuihin ja keskustellaan eroista. Valitaan tilanteeseen sopivin.

2. Mitä ihmisiä päätösesitys tai -suunnitelma koskee? (~ 15 min)

- a. Esitellään esiselvityksessä esiin tulleet tiedot alueelta, kohderyhmät. Keskustelussa voi tulla vielä ilmi uusiakin ryhmiä.
- b. Pienryhmissä käydään läpi esityksen kohderyhmäkohtaisia (esim. yksi ihmisryhmä/pienryhmä) vaikutuksia läpi käyttäen apuna taulukoiden kysymyksiä ja konkreettisia esimerkkejä esityksen mukanaan tuomista muutoksista.
- c. Läpikäynnissä tunnistetaan erityisesti vaikutuksille alttiit ihmisryhmät ja suurimmat mahdolliset vaikutukset. Kirjataan ylös tärkeimmät vaikutuksille alttiit ihmisryhmät.

3. Onko päätösesityksellä vaikutusta joihinkin laajempiin mielenhyvinvointitekijöihin? (~ 15 min)

- a. Näytetään ryhmälle laajemmat mielenterveyteen vaikuttavat hyvinvointitekijät (Taulukko 2.). Iso ryhmä voidaan jakaa myös pienempiin pohdintaryhmiin.
- b. Työpajan vetäjä kysyy ryhmältä:
 - Onko laajemmista tekijöistä jokin tai jotkut sellaisia, joihin päätösesityksellä voi olla vaikutusta?
 - Onko mahdollinen vaikutus positiivinen vai negatiivinen?
 - Miten negatiivisia vaikutuksia voisi välttää?
- c. Vetäjä/fasilitoija kirjaa ryhmän ajatukset Taulukkoon 2.

4. Vaikutukset ja suositukset mielen hyvinvoinnin suojatekijöihin? (~ 35 min)

- a. Vetäjä näyttää, mitkä tekijät suojaavat ja tukevat mielenterveyttä (oppaan s. 12) ja tuo huomion tai rajaa oleellisiin, jotka koskevat päätösesityksen kohderyhmiä. Käytä tarvittaessa apukysymyksiä kuten:
- Toimijuus, autonomia:
 - Onko nykyisillä toiminnoilla jatkuvuutta, jos vuokrat nousevat ja/tai tilojen käyttötarkoitus muuttuu?
 - Onko nykyisenkaltaisia valinnanmahdollisuuksia?
 - Säilyykö tuttu ja turvallinen toimintaympäristö?
 - Onko lähiluonto ja sen virkistyskäyttö uhattuna?
 - Osallisuus ja yhteenkuuluvaisuus:
 - Menetetäänkö osallisuuden mahdollisuudet?
 - Siirtyykö päätäntävalta toimijoilta itseltään toisaalle?
 - Miten käy työpaikoille ja työmahdollisuuksille?
 - Otetaanko kohderyhmät mukaan toimintojen suunnitteluun muutosvaiheissa?
 - Onko kokoontuminen ja erilaisiin ihmisiin tutustuminen mahdollista?
 - Miten vaikuttaa kaupallisuuden lisääntyminen?
 - Muuttuuko "paikan henki" tai käyttötarkoitus? Katkeaako kulttuurihistoriallinen jatkumo?
 - Pärjäävyys ja yhteisöllisyyden edut:
 - Tuntevatko eri kohderyhmät itsensä vielä tervetulleiksi?
 - Ovatko toiminnan mahdollisuudet kaikille avoimia?
 - Säilyvätkö mahdollisuudet vapaaehtoistyöhön, kulttuuriin, sekä harrastus- ja virkistystoimintaan?
 - Onko vähävaraisilla/osatyökykyisillä/ikäihmisillä/eri vähemmistöillä vastaavat mahdollisuudet kehittää taitojaan ja harrastaa?
- b. Ryhmän koon perusteella tehdään jako pareihin tai pienryhmiin, tai käydään koko ryhmän tasolla päätösesitystä läpi yksi suojatekijä kerrallaan (tai per ryhmä).
- c. Käytetään apuna matriisia 3 (voit esim. antaa ryhmälle valmiit fläppitaulupaperi matriisit ja post-it lappuset, tai käyttää sovellusta). Matriiseja voi tehdä koko päätöksestä ja/tai vaihtoehtoisista skenaarioista sekä eri kohderyhmien näkökulmasta. Tee rajaukset etukäteen, jotta tehtävänanto on selkeä. Jatketaan, kunnes kaikki olennaiset suojatekijät on käyty lävitse.
- d. Tulokset käydään yhdessä keskustellen ja täydentäen läpi pyrkimyksenä löytää tärkeimmät ja suurimmat vaikutukset.
- e. Tauon jälkeen muodostetaan mielenterveyden suojatekijä tekijäkohtaisia suosituksia vaihtaen ryhmiä välillä.
- f. Kirjaa tulokset työpajan jälkeen Taulukkoon 4 priorisoiden tärkeimmät havainnot.

Kohderyhmäkohtaisen keskustelutilaisuuden pitäminen

Jos päätössuunnitelma koskee pienempää toimintayksikköä tai esim. palvelumuutosta, voi olla järkevää jättää laajempi sidosryhmiä kokoava työpaja väliin ja keskittyä kohderyhmäkohtaisiin keskustelutilaisuuksiin. Työpajarungosta ja ryhmätyöaihioista voi olla hyötyä myös epämuodollisemman keskustelutilaisuuden fasilitointiin. On myös hyvä, jos tilaisuutta luotsaa kaksi henkilöä (toinen mielellään kohderyhmän edustaja). Toinen johtaa keskustelua ja toinen kirjaa. Keskustelutilaisuuden runkona voi soveltaen käyttää alla olevaa keskustelurunkoa.

Etenkin haavoittuvassa asemassa olevien kohderyhmien ollessa kyseessä on tärkeää, ettei heissä aiheuteta turhia pelkoja tai uhkakuvia. Keskustelutilaisuus pidetään positiivisena, mielenterveyttä vahvistavana ja myös opettavaisena kokemuksena, jossa ytimessä on kuulluksi tuleminen ja mahdollisuus vaikuttaa paremmin mielenterveyden huomioivan päätöksen syntyyn.

Kohderyhmäkohtaisen MIVA keskustelutilaisuuden kulku

- 1. MITÄ TARKOITAMME MIELEN HYVINVOINNILLA?**
 - Kerrotaan mielenterveyttä suojaavista tekijöistä (Toimijuus ja autonomia, osallisuus ja yhteenkuuluvaisuus, pärjäävyys ja yhteisöllisyyden edut)
- 2. MIELEN HYVINVOINTI NYKYTILANTEESSA?**
 - Mitä tekee, mikä mieluisaa tai tärkeää omalle hyvinvoinnille?
- 3. AJATUKSIA JA TOIVEITA KOHTEEN TULEVAISUUDESTA?**
- 4. PÄÄTÖSVAIHTOEHTOJEN VAIKUTUS - keskustelu**
 - a. Kerrotaan päätösesityksestä tai -esityksistä
 - b. Tuodaan esitys konkretian tasolle (mikä muuttuisi?)
 - Esim. Tilankäytön/hintatason/palveluiden/tms. muuttuminen
 - Tilanteen aikaulottuvuus; kesto ja laajuus
 - c. Miten muutos vaikuttaisi itseen/ kohderyhmän mielen hyvinvointiin?
- 5. MITÄ SUOSITUKSIA ANTAISIT PÄÄTTÄJILLE?**
- 6. YHTEENVETO, JOSSA VIELÄ ANNETAAN PAINOTUSTA TÄRKEIMMILLE HAVAINNOILLE**

MIVA taulukkopohjat

1. Nykytilaselvityksen aputaulukko

Vaikutuksen kohteena olevien kohderyhmien ominaisuudet	MIVA avainkysymykset Onko esityksellä vaikutuksia tai riskejä tämän ihmisryhmän mielen hyvinvointia tukevien suojatekijöiden toteutumiselle?	Vaikutuksen painavuus tai todennäköisyys? Pitkä- tai lyhytaikainen vaikutus (lyhyt, ohimenevä – pitkäaikainen, pysyvä vaikutus)? Positiivinen +, negatiivinen - vai neutraali 0 vaikutus?
Ikäryhmä		
Sukupuoli		
Etnisyys		
Tuloerot		
Terveys tai vammaisuus		
Seksuaalinen suuntaus		
Muut kohteeseen sopivat ihmisryhmät, esim. <ul style="list-style-type: none">• osatyökykyiset• kielivähemmistöt• mielenterveysongelmista kärsivät• päihderiippuvaiset		
Päätössuunnitelman kohteen erityispiirteet	Millainen vaikutus päätössuunnitelmalla olisi alueellisesti tai paikallisesti esim palveluiden saatavuuden tai jatkuvuuden osalta?	

2. Päätössuunnitelman vaikutukset laajempiin mielenterveyttä suojaaviin tekijöihin -taulukko

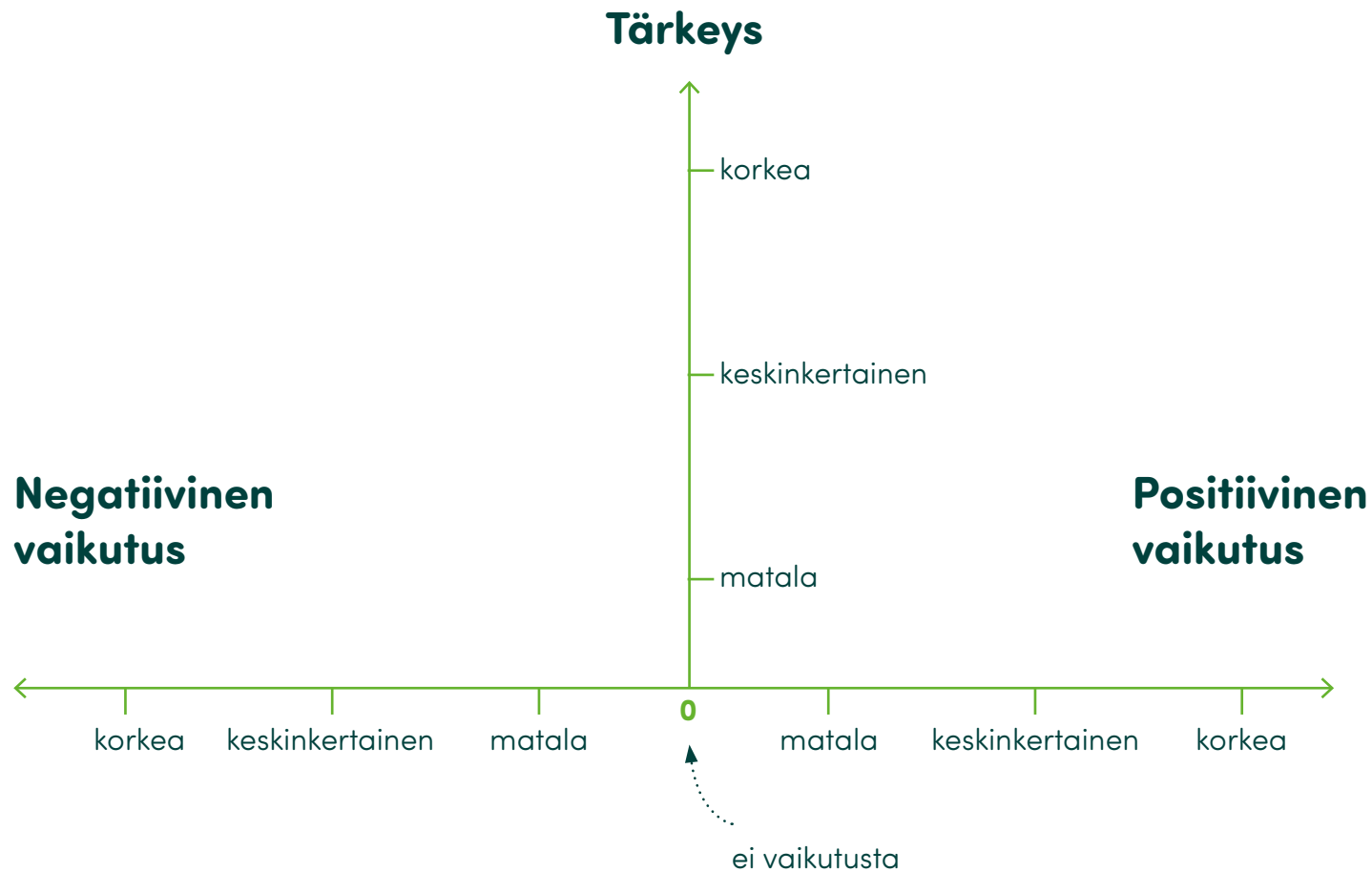
Vaikuttava tekijä	Vaikutuksen painavuus tai todennäköisyys? Pitkä- tai lyhytaikainen vaikutus (lyhyt, ohimenevä – pitkäaikainen, pysyvä vaikutus)? Positiivinen, negatiivinen vai neutraali vaikutus? Suora vai epäsuora vaikutus? • Keskity tärkeimpiin.	Kommentit ja suositukset
Onko vaikutusta?		
<ul style="list-style-type: none"> • Asumisen laatuun? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Ympäristön ominaisuuksiin (viheralueiden laatu ja läheisyys, leikkialueet, liikuntapaikat..)? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Työhön tai työllistymisen mahdollisuuksiin? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Mahdollisuuksiin saada terveellistä ravintoa? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Vapaa-ajan mahdollisuuksiin? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Tasavertaisuuden ja paikallisen osallisuuden toteutumiseen? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Liikkumiseen ja saavutettavuuteen? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Julkisten palveluiden saatavuuteen? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Koulutusmahdollisuuksiin? 		
<ul style="list-style-type: none"> • Syrjinnän vähentämiseen? 		

3. Päätösesityksen arvioitu vaikutus mielenterveyden suojaajatekijöihin -matriisi

Tätä matriisipohjaa voi käyttää työpajoissa esim. eri skenaarioiden vertailuun kohderyhmäkohtaisesti.

Muistutetaan mielenterveyttä suojaavista tekijöistä: autonomia ja toimijuus, pärjäävyys ja yhteisöllisyyden edut sekä osallisuus ja yhteenkuuluvaisuus. Vaikutukset konkreettisine muutoksina (muutos → vaikutus).

Päätösesityksen x arvioitu vaikutus mielenterveyden suojaajatekijään y

4. Vaikutukset mielenterveyden suojatekijöihin -taulukkopohja

Mahdollisia vaikutuksia voi kirjata kysymysten muotoon.

Suojatekijöitä autonomian ja toimijuuden toteutumiseksi	Vaikutuksen painavuus tai todennäköisyys? Pitkä- tai lyhytaikainen vaikutus (lyhyt, ohimenevä – pitkäaikainen, pysyvä vaikutus)? Positiivinen, negatiivinen vai neutraali vaikutus? Suora vai epäsuora vaikutus? Valitse ja keskity tärkeimpiin.	Kommentit ja/ tai suositukset
Yksilön tai kohderyhmän taso <ul style="list-style-type: none"> • Itsekontrolli: mahdollisuus asettaa ja pyrkiä tavoitteisiin, mahdollisuus muokata ympäristöä ja elämää omannäköiseksi • luottamus omiin kykyihin ja päätöksiin, kokemus elämän merkityksellisyydestä • taidot, tiedot ja resurssit hyvinvointia lisäävien valintojen tekemiseen • Itsenäisyyden säilyttäminen myös elämän kriiseissä 		
Yhteisön taso <ul style="list-style-type: none"> • Tukea ja infoa saatavilla • Eriarvoisuutta purkavia valinnan- ja vaikutusmahdollisuuksia edellisiin - Jotain muuta? 		
Kaupungin osan, kaupungin tai muu ylempi taso		

Suojatekijöitä osallisuuden ja yhteenkuuluvaisuuden toteutumiselle	Vaikutuksen painavuus tai todennäköisyys? Pitkä- tai lyhytaikainen vaikutus (lyhyt, ohimenevä – pitkäaikainen, pysyvä vaikutus)? Positiivinen, negatiivinen vai neutraali vaikutus? Suora vai epäsuora vaikutus? Valitse ja keskity tärkeimpiin.	Kommentit ja/ tai suositukset
Yksilön tai kohderyhmän taso <ul style="list-style-type: none"> • Arvostettu rooli yhteisössä vapaaehtoisuuden, työn tai harrastuksen parissa • Yhteenkuuluvaisuuden ja osallisuuden mahdollisuudet 		
Yhteisön taso <ul style="list-style-type: none"> • Aktiviteetit, jotka tuovat ihmisiä yhteen mm. kerhot, tapahtumat, työpajat • Käytännön tuki ja apu mm. lastenhoito, tuettu työ tai asuminen • Osallisuutta ja yhteistyötä edistävät ja tukevat mallit: konfliktien ratkaisu, vapaaehtoistyö, paikallisdemokratia, työn jousto • Saavutettavat palvelut: edullisuus/ilmaisuus, ei-syrjivä, helposti ymmärrettävä jne • Jotain muuta? 		
Kaupungin osan, kaupungin tai muu ylempi taso		

Suojatekijöitä pärjäävyyteen ja yhteisöllisyyden etujen toteutumiselle	Vaikutuksen painavuus tai todennäköisyys? Pitkä- tai lyhytaikainen vaikutus (lyhyt, ohimenevä – pitkäaikainen, pysyvä vaikutus)? Positiivinen, negatiivinen vai neutraali vaikutus? Suora vai epäsuora vaikutus? Valitse ja keskity tärkeimpiin	Kommentit ja/ tai suositukset
Yksilön tai kohderyhmän taso <ul style="list-style-type: none"> • Emotionaalinen hyvinvointi mm. itsetunto, itsearvostus, tyytyväisyys, elämänilo, luottamus • Kyky ymmärtää ja ajatella sekä toimia sosiaalisesti mm ongelmanratkaisu, päätöksentekokyky, kommunikaatiokyvyt, sosiaaliset taidot • Elämänkatsomus ja omat arvot mm uskonnollisuus tai henkisyys, kulttuuri-identiteetti • Uuden oppiminen mm elämänmittainen opiskelu ja harrastuneisuus • Terveelliset elämäntavat mm. kohtuullisuus, liikunnallisuus 		
Yhteisön taso <ul style="list-style-type: none"> • Luottamusta ja turvallisuutta lisäävät rakenteet ja kulttuuri • Toimivat ja avoimet sosiaaliset verkostot • Emotionaalisen tuen tarjoaminen • Yhteiset avoimet tilat, läheiset viheralueet • Kestävä paikallistalous, paikalliset yritykset ja vapaaehtoistyö • Luovuus ja taiteet, hyvinvoinnin ylläpitämisen paikat • Jotain muuta? 		
Kaupungin osan, kaupungin tai muu ylempi taso		

Valtuustoaloite

Valtuutetun aloite

Päivämäärä:

xx hyvinvointialueen/kunnan valtuusto

Esitän, että (x ruutuun tai poista tarpeeton))

- xx kunnassa/hyvinvointialueella otetaan käyttöön mielenterveysvaikutusten arviointi (jäljempänä MIVA) joko omana kokonaisuutenaan tai osana laajempaa vaikutusten arviointia (esimerkiksi EVA, IVA, YVA, LAVA), jolloin mielenterveyteen kohdistuvat vaikutukset arvioidaan omana hyvinvointikokonaisuutena.
- MIVA:n koordinoitua varten nimetään hallinnon puolelta vastuhenkilö ja mahdollinen MIVA-työryhmä.
- MIVA-menetelmän osallistavaa prosessia hyödynnetään asukkaiden, järjestöjen ja muiden sidosryhmien vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi alueella.
- Mielenterveysvaikutusten arviointi prosessi (MIVA) tehdään koskien seuraavaa päätösesitystä tai suunnitelmaa (kirjaa tähän tai erillinen liite):

Perustelut aloitteelle:

Yhteiskunnallisilla päätöksillä, jotka muuttavat alueen ihmisten toimintamahdollisuuksia, on vaikutusta mielenterveyteen. Kansallisessa mielenterveysstrategiassa vuosille 2020–2030 on ehdotettu mielenterveysjohtamisen linjauksiin mielenterveysvaikutusten arviointia aina, kun tehdään ihmisiä koskevia yhteiskunnallisia päätöksiä.ⁱ Mielenterveysstrategia linjaa, että mielenterveyden huomioiminen tulisi sisällyttää kaikkeen johtamiseen ja päätöksentekoon.ⁱⁱ Osa arviointivelvoitteesta perustuu lakeihin, esimerkiksi Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä velvoittaa kunnan ja hyvinvointialueen ottamaan päätöksenteossaan huomioon päätöstensä arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin.^{iii, iv}

Mielenterveysvaikutusten arviointi tulee ottaa huomioon päätöksissä, jotka vaikuttavat kansalaisten yhdenvertaiseen palveluiden saatavuuteen eri ikäryhmissä. Välttämätöntä se olisi perustarpeisiin liittyvien asioiden valmistelussa, sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevissa päätöksissä sekä haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kohdalla. MIVA lisää päättäjien ja kansalaisten tietoutta mielenterveyteen positiivisesti vaikuttavista asioista ja hyödyttää päätöksentekijöitä lakisääteisen hyvinvointityön tekemisessä.

Keskeisiä kysymyksiä MIVA:ssa:

- Onko päätöksellä vaikutuksia mielenterveyttä ylläpitävien suojatekijöiden toteutumiseen? Nämä tekijät ovat **toimijuus ja autonomia, osallisuus ja yhteenkuuluvaisuus, sekä pärjäävyys ja yhteisöllisyyden edut**.
- Ovatko vaikutukset merkittäviä, kielteisiä vai myönteisiä?
- Onko vaikutus pysyvä, lyhyt- tai pitkäkestoinen?

Mielenterveyteen kohdistuvia vaikutuksia voi tehdä näkyviksi omama prosessina tai osana muuta arviointimenetelmää kuten ympäristövaikutusten (YVA), ihmisiin kohdistuvien vaikutusten (IVA) tai lapsivaikutusten (LAVA) arviointia. MIVA:n voi upottaa osaksi hyvinvointikertomuksen sähköisessä muodossa olevaa vaikutusten arviointia. Menetelmään kuuluva **osallistava prosessi** tukee aluevaltuustoa lain edellyttämien asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteuttamisessa (Laki hyvinvointialueesta, 29§).^v Keskeistä on, että kuullaan eri väestöryhmiä eri puolilta hyvinvointialuetta.

MIVA-arviointiohjeistus luotiin Suomessa Valtioneuvoston rahoittamassa/asettamassa ja THL:n vetämässä ”Mielenterveysvaikutusten ennakoarviointi – MIVA käyttöön” -hankkeessa vuosina 2022–23. MIVA on vaiheittain etenevä prosessi, jonka tuloksena on päättäjien työtä helpottava, aineistoperustainen arviointiraportti suosituksineen. Hyödyntämällä MIVA-menetelmän työkaluja ja osallistavaa prosessia voidaan varmistaa, että päätöksissä huomioidaan vaikutukset

mielenterveydelle kaikissa ikäryhmissä, ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin. Tavoitteena on ennaltaehkäistä kielteisiä vaikutuksia sekä vahvistaa myönteisiä vaikutuksia ja varmistaa, että päätöksentekijä ymmärtää päätöksen vaikutukset erilaisissa päätöksissä.

Mielenterveysvaikutusten arviointimenetelmän käyttöönoton tueksi on saatavilla ohjeistusta:

Mielenterveysvaikutusten ennakoarviointi – THL

Paikkakunnassa _____ Päiväys _____ .2023

Aluevaltuutettu/aluevaltuutetut

Kannattajat

Liitteet

ⁱ Mielenterveysstrategian ja mielenterveysvaikutusten ennakoarvioinnin nykytila Suomessa ja maailmalla (julkari.fi)

ⁱⁱ Kansallinen mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma vuosille 2020–2030 – Valto (valtioneuvosto.fi)

ⁱⁱⁱ Laki sosiaali- ja terveydenhuollon... 612/2021 – Säädökset alkuperäisinä – FINLEX ®

^{iv} Laki sosiaali- ja terveydenhuollon... 612/2021 – Säädökset alkuperäisinä – FINLEX ®

^v Laki hyvinvointialueesta 611/2021 – Ajantasainen lainsäädäntö – FINLEX ®

mieli
Suomen Mielenterveys ry

Mielenterveyden
keskusliitto